

TUDOR DINU

GRECII SE ÎNTORC ÎN ROMÂNIA
Istorii de familie



1. ÎNTRE ÎNFLORIREA ȘI SFÂRȘITUL SMIRNEI COSMOPOLITE

La 28 februarie 2013, la exact cincizeci de ani de la ultima ceremonie de decorare a celor mai merituoși români, tradiția se relua la Castelul Peleş. În dreptul jilțului din mahon cu intarsii din aur stătea în picioare moștenitoarea tronului, Alțeta Sa Regală Principesa Margareta, emisară a nonagenarului său părinte. Eleganța sa impecabilă – purta o rochie de culoarea purpului și bijuterii simple din perle mari –, precum și figura sa interiorizată și ușor distantă îi confereau un aer cu adevărat regal. Cei prezenți în Sala Tronului aveau senzația că succesiunea dinastică se realizase firesc și că lungă paranteză ce abătuse România de la cursul său de odinioară se încheiase definitiv. Ceremonia de la Sinaia urmărea totodată reabilitarea valorii și valorilor terfelite de-a lungul a cinci decenii de comunism. Prin selectarea riguroasă a celor onorați, Casa Regală își propunea să scoată ideea de decorare din derizoriul în care o scufundaseră regimurile comunist și postcomunist. Perindarea prin fața principesei a actorului Victor Rebengiuc, a pianistului și organistului Nicolae Licareț, a poetei Doina Uricariu, a medicului Raed Arafat nu putea lăsa nici un dubiu în această privință.

Dintr-odată însă printre flash-urile fotografiilor a pășit cu sfială și eleganță o doamnă pe de-a întregul necunoscută publicului românesc, Ekaterini Sofianou (foto 1), distinsă cu Ordinul Coroana României în grad de cavaler „pentru ajutorul pe care îl dă țării prin crearea de locuri de muncă într-un domeniu aflat în expansiune, cel al tehnologiei medicale”. Prin dimensiunea ei internațională, cosmopolită, Casa Regală era mult mai în măsură decât orice altă instituție să înțeleagă și să recunoască importanța unora dintre investițiile străine pentru ridicarea României postcomuniste.

Vizibil emoționată, cu o stângăcie nedisimulată în gesturi, cu sacoul ei roșu aprins, misterioasa doamnă aducea o notă de viață și culoare în

atmosfera protocolară a palatului. Deși trăia momentul, părea, în egală măsură, oarecum abstrasă, rememorându-și viața, mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru că o învrednicise să dobândească o familie frumoasă (cu copii și mulți nepoți), să își realizeze visele profesionale și să aibă îndeajuns pentru sine, astfel încât să poată gusta din bucuria de a le oferi și celorlalți. Apoi gândul ei zbura departe, pe tărâmurile fermecate ale Asiei Mici, de unde se ridicase neamul ei.

Smirna, orașul care se fălea, cu mai mult temei decât oricare altul, că l-ar fi odrăslit pe Homer, poetul venerat de locuitori asemenea divinităților olimpiene...

Smirna, una dintre cele șapte biserici ale Apocalipsei, în fruntea căreia evanghelistul Ioan îl rânduiseră pe ucenicul său Policarp, unul dintre cei mai de seamă părinți și martiri ai veacului II.

Smirna în care, în ciuda răspândirii creștinismului, retorica păgână a cunoscut în același secol II un avânt de natură să stârnească până și invidia ateniilor (Niketas, Polemon, Aelius Aristides).

Și, mai presus de orice, Smirna școlii de medicină, rivala de temut a celei din Pergam. „Pentru profesionalismul cu care conduce una dintre companiile medicale din România” – răsuna cuvintele reprezentantului Casei Regale, creându-i doamnei Sofianou satisfacția că dusese mai departe opera îndepărtăților săi strămoși.

Și totuși gloria bătrânei Smirne nu se leagă doar de realizările Antichității, ci și de renașterea elenismului la sfârșitul perioadei otomane. Grație fanatismului gaziilor, cucerirea litoralului Asiei Mici se încheiase deja la finele secolului XIV, iar cea mai mare parte a grecilor fuseseră izgoniți sau asimilați prin forță de noii veniți. Registrele fiscale otomane arată că la începutul veacului XVI creștinii reprezentau doar un procent de 8% din populația Asiei Mici, față de 92% musulmani, pentru ca în vilaetul Aidinului (Smirnei) ghiaurii să nu mai atingă în lustrul 1520-1525 decât 0,89% din populație. În veacurile XVII-XVIII, când noii stăpânitori au renunțat definitiv la politica de exterminare a necredincioșilor, înlocuind-o cu cea a exploatarea pașnice, numeroși greci au părăsit arhipelagul bântuit de pirați, dar și Peloponezul, Macedonia

sau Epirul, pentru a se stabili în rodnică Asie Mică, unde nădăjduiau să poată supraviețui cu mai multă ușurință, lucrând pe întinsele domenii otomane.

În paralel, la începutul veacului XVII, Înalta Poartă a încheiat cu mai multe dintre puterile occidentale așa-numitele capitulații, convenții prin care le conferea un statut privilegiat cetățenilor acestora dornici să activeze pe teritoriul otoman. În acest fel, comerțul cu Orientul avea să cunoască o neașteptată revigorare. Aflată la capătul dinspre Europa al marilor drumuri caravanieră ale Asiei și deținând bune legături cu insulele de pe Marea Egee, cu Egiptul și cu zona Mării Negre, Smirna constituia locul ideal pentru stabilirea cartierului general al operațiunilor comerciale occidentale. Iar odată cu deschiderea consulatelor francez (1619) și britanic (1620) și, respectiv, înființarea *British Levant Company* în 1583 și a *Compagnie Française d'Orient* în 1664, acestea au căpătat cu adevărat consistență. Inițial, pe piețele din Apus ajungeau, prin intermediul Smirnei, articole de lux, precum mătasea de la Bursa, mohairul de Ankara, covoarele lucrate de mână, dar și bumbacul produs în zonă, ori coloranți naturali folosiți în industria textilă, ca indigoul sau carminul. Ulterior, exporturile s-au diversificat, incluzând numeroasele produse agricole ieftine ale zonei (smochine, stafide, măslină, ulei, tutun, opiu, ghindă), de a căror procurare și transport în marele port de la Egeea se ocupau adesea grecii.

În veacurile XVII-XVIII, comunitatea elenică s-a ridicat lent, asemenea metropolei, pentru a cunoaște un progres notabil în prima jumătate a secolului XIX și un adevărat *boom* între 1850 și 1922. Deși relative, estimările din diverse epoci dovedesc, în mod indubitabil, creșterea spectaculoasă a populației grecești: 15.000 în 1631, 21.000 în 1776, 55.000 în 1840, 78.000 în 1894 față de 89.000 de turci în 1894 (conform geografului francez Vital Cuinet), 150.000 de greci, comparativ cu 110.000 de turci, 15.000 de armeni, 10.000 de evrei, 15.000 de levantini în 1920 după Charles Vellay. Alături de simplii truditatori ai gliei de odinioară, în veacul XIX apar în zona Smirnei și marii latifundiați creștini. Și tot atunci mai mulți negustori vizionari (Rodokanakis,

Petrokokkinos, Mavrokordatos, Rallis, Vlastos) întemeiază mari case de comerț capabile să rivalizeze cu mult mai vechile și redevabilele companii occidentale. În afara acestora, mii de greci întreprinzători pun pe picioare afaceri de familie mai mici sau mai mari în domeniul meșteșugăresc și industrial: ateliere de țesut covoare, de prelucrat fibre textile, mori cu aburi, fabrici de făină și paste, prese de ulei, ateliere de prelucrat și ambalat smochine și stafide, combinate de vinificație și distilare a alcoolului, manufacturi de săpun și multe altele. În jur de 1910, din cele 5.308 fabrici și ateliere meșteșugărești înregistrate la Smirna, 4.008 le aparțineau grecilor, 1.216, musulmanilor, iar restul, armenilor, evreilor și europenilor – atât de covârșitoare era ponderea elementului elenic în economia Smirnei.

În linia unei lungi tradiții, cei mai mulți dintre grecii cu stare dețineau o conștiință comunitară și civică ridicată, fiind dispuși să își folosească o parte din bogățiile acumulate pentru binele obștii. Dincolo de obișnuitul zel al credincioșilor pravoslavnici pentru ajutorarea sfintei biserici, locuitorii din Smirna au înțeles de timpuriu importanța decisivă a unui învățământ de calitate pentru propășirea propriei comunități. Grație generozității lor s-a înființat în 1733 Școala Evanghelică, ce a trecut ulterior sub protecția Consulatului Englez (din 1747), rezistând cu succes timpului și transformându-se după 1850 într-o instituție de învățământ modernă, scăpată de sub tutela atotputernică a bisericii. Înspre sfârșitul perioadei otomane, aceasta ajunsese să dețină o bibliotecă cu 35.000 de volume și 180 de manuscrise rare, mai multe laboratoare de științe ale naturii și un muzeu cu mai bine de 3.000 de exponate, în general, antichități. Nivelul excepțional de pregătire al absolvenților a determinat conducerea Universității din Atena să îi admită pe aceștia fără examen începând din 1862. Iar în afara acestei instituții de elită mai funcționau, conform lui Frédéric Boissonas, autorul unui album fotografic dedicat orașului în vremea Primului Război Mondial, 79 de școli grecești cu 19.915 elevi. Mentalitatea progresistă a locuitorilor este ilustrată și de întreținerea mai multor instituții de învățământ pentru fete (Școala Sf. Fotini și Școala Homer), în care acestea nu erau

3. MĂRIREA ȘI DECĂDEREA LUMII OCCIDENTALE DIN EGIPT

Ușurarea pe care a simțit-o Clio atunci când copiii săi s-au suit la bordul navei americane a făcut-o să nu se mai gândească la condițiile inumane în care aveau să călătorească spre Salonic. Toți opt erau nevoiți să se înghesuie într-un spațiu de vreo doi metri pătrați de pe punte, unde nici măcar nu se puteau întinde fără a-i stânjeni pe tovarășii de suferință. De pretutindeni se auzeau scâncete și vaiere, în timp ce mirosurile pestilențiale făceau aerul irespirabil. Alimentele pe care apucaseră să le ia de acasă se sfârșiră grabnic, iar micuții îi cereau neconștient de mâncare mamei lor. Doar Kalliopi, pe care Clio o strângea neîntrerupt la piept, nu mai vroia să sugă, întorcându-și capul în altă parte și chiar scuipând. „Nu îi dădeam lapte, ci otravă”, avea să le spună peste decenii cu obidă femeia membrilor familiei care îi zgândăreau dureroasele amintiri din trecut.

În acele clipe însă pe Clio o îngrijora cel mai mult faptul că urma să ajungă singură cu cei șapte copii într-o lume complet străină în care nu doar că nu avea niciun reazem, dar nici nu cunoștea pe absolut nimeni. Iar imaginea portului din Salonic ce i se înfățișa vederii după mai multe zile de navigație nu era deloc în măsură să o liniștească. Avea senzația că era din nou la Smirna, iar coșmarul de care tocmai scăpase urma să se repete. Lipsea doar marele incendiu ce mistuia orașul; în rest, totul părea identic: de la cadrul geografic la clădirile de pe chei și, mai ales, la mulțimea de oropsiți ai sorții care se aciuaseră pe malul mării, unde își plângeau amarul și își oblojeau rănilor. De voie, de nevoie familia Belefantis a ajuns să îngroașe rândurile acestora, înnoptând chiar câțiva timp în aer liber, căci autoritățile nu terminaseră încă de pregătirea barăcilor ce aveau să îi adăpostească pe refugiați. Lui Clio îi era limpede că pentru ea și familia ei nu exista loc în Salonic, că trebuia să plece cât mai grabnic dintr-un oraș incapabil să le asigure chiar și cele mai elementare condiții de subsistență valurilor de pribegi ce se revărsau asupra-i.

Dar încotro? Singura nădejde se lega de sora sa Athina, care se căsătorise cu un egiptot bogat pe nume Ramos și se stabilise în Egipt, unde soțul ei conducea mai multe afaceri înfloritoare. Dar cum să reușească să intre în contact cu aceasta și să facă rost de pașapoarte, odată ce în goana în care își părăsise căminul uitase – fatalitate – să-și ia cu sine actele personale și pe cele ale copiilor? Totul îi părea atât de anevoios încât se simțea tentată să nu facă nimic, lăsând zilele să treacă în așteptarea unei minuni dumnezeiești. Însă, în locul acesteia, asupra lui Clio s-a abătut curând o nouă nenorocire. Micuța Kalliopi, care de la o vreme încoace dădea semne de însănătoșire, s-a stins pe neașteptate în brațele mamei.

Îngropându-și pruncul, Clio și-a jurat că avea să părăsească cât mai iute pământul blestemat al Salonicului ca să își poată crește cu bine ceilalți copii. „M-am născut slabă, dar o să devin tare ca să pot rezista” – repeta ea cuvintele ce aveau de atunci înainte să o călăuzească de-a lungul întregii vieți. Și purtată de îndârjirea durerii și a suferinței, ea a trecut cu bine peste toate opreliștile ce i-au ieșit rând pe rând în cale. Înarmată doar cu o fotografie a surorii sale, pe spatele căreia era scrisă adresa acesteia din Cairo, ea s-a adresat autorităților grecești, care au reușit, în mod miraculos, să intre rapid în legătură cu Athina Ramou. Iar aceasta s-a oferit imediat nu doar să îi ofere găzduire, ci și să obțină de la forurile egiptene competente autorizația de intrare în țară pentru familia Belefantis. Apoi Clio a smuls de la serviciile diplomatice grecești permise *laissez passer* atât pentru sine, cât și pentru copiii cărora le-a declarat cu multă prudență vârste mai mari pentru a le putea permite să lucreze cât mai curând în noua lor patrie. Așa că în toamna anului 1922 familia Belefantis sosea într-o țară în plină fierbere, ce se străduia să își câștige independența pe fondul reșezărilor politice de după Primul Război Mondial.

Timp de aproape patru secole, între 1517 și 1914, Egiptul fusese teritoriu otoman, ajungând să cunoască spre sfârșitul veacului XVIII o perioadă de izolare, stagnare și decadentă. Abia spectaculoasa expediție a lui Napoleon Bonaparte, sosit în 1798 la gurile Nilului însoțit nu

doar de trupe, ci și de numeroși oameni de litere, artiști și savanți însărcinați să realizeze o descriere completă a țării și a patrimoniului ei cultural și natural, a adus străvechiul pământ al faraonilor pe orbita lumii occidentale. Bătălia navală franco-engleză de la Abukir, încheiată cu strălucita victorie a amiralului Nelson (1-3 august 1798), a reprezentat însă doar un preambul al viitoarelor confruntări dintre puterile apusene pentru controlul unui teritoriu cu o poziție strategică cheie în expansiunea lor către Orient. Totuși, subordonarea Egiptului față de occidentali a fost amânată cu mai bine de jumătate de secol grație ascensiunii unei personalități excepționale, care a prefăcut țara dintr-o provincie înapoiată a Imperiului Otoman într-o putere regională. Mehmet Ali (foto 18), un albanez născut la Kavala în Macedonia, a reușit să ajungă, printr-un complex concurs de împrejurări, valiu (vicerege) și să se mențină la putere mai bine de patru decenii (1805-1849). În acest lung interval de timp el a aplicat un amplu program de reforme vizând transformarea Egiptului într-un stat modern de tip european, independent însă din punct de vedere politic și economic de puterile vestului. A naționalizat tot pământul agricol, punând la punct un sistem centralizat, mult mai eficient, de exploatare a lui cu ajutorul unor experți străini, a făcut primii pași în direcția industrializării țării, a creat o armată modernă și competitivă, dar și o elită administrativă condusă de profesioniști locali trimiși la studii în Occident.

Succesorii săi, Ibrahim (1848), Abbas (1849-1854), Said (1854-1863) și Ismail (1863-1879), au continuat politica de occidentalizare a țării, numai că au ignorat sfatul înaintașului lor de a se baza exclusiv pe resurse proprii. Mai ales Said și Ismail au inițiat un amplu program de investiții în infrastructură (porturi, canale, poduri, căi ferate, linii de telegraf etc.) finanțat cu precădere din împrumuturi de la bănci din străinătate. Febra constructivă a pus astfel stăpânire pe Cairo, pe care Ismail își propunea să îl transforme într-o capitală europeană, amenajându-l după modelul Parisului, vizitat de el în acest scop cu prilejul Expoziției Universale din 1867. Astfel, cel mai mare oraș al lumii arabe s-a îmbogățit cu cartiere rezidențiale (Azbakiyya, Ismailiyya) proiectate conform principiilor

urbanistice ale lui Georges-Eugène Haussmann și împodobite cu numeroase edificii în stil nu doar maur sau neo-arab, ci și eclectic european (opera imitată după *Scala* din Milano, teatrul francez „La Comédie”, New Hotel realizat de arhitectul Christopher George Wray foto 19 etc.). În plus, Ismail a dat o deosebită importanță creării unor ample spații de plimbare și agrement, precum parcul Giza comandat celebrului Gustave Eiffel ori grădina botanică de pe insula Gazira găzduind plante exotice, o menajerie și un acvariu, dar și numeroase construcții rustice. Și tot cu bani de împrumut își întreținea kedivul fastuoasa curte, unde se organizau neîntrerupt banchete, baluri, concerte și spectacole de operă – să nu uităm că același Ismail i-a comandat lui Giuseppe Verdi compunerea *Aidei*. Nota de plată nu putea însă întârzia prea mult.

Mai ales că Anglia sau Franța nu erau dispuse să piardă nici o centimă din sumele considerabile investite în infrastructura Egiptului. Astfel, sub kedivul Ismail britanicii susținuseră material și tehnic construcția unei rețele feroviare de aproape 1.000 de mile, în timp ce, în 1869, se finalizase, cu capital majoritar francez, străpungerea Canalului Suez, ce asigura legătura dintre Marea Roșie și Mediterana, reducând considerabil costul transportului până în Europa al mărfurilor provenite din Asia și din estul Africii. De altfel, uriașa importanță strategică și economică a canalului, al cărui control britanicii au reușit curând să îl smulgă de la francezi, avea să pecetluiască pentru un întreg secol soarta țării pe care Albionul nu s-a mai arătat dispus să o scape din gheare. La impunerea dominației britanice a contribuit, cu mult înaintea transformării propriu-zise în protectorat, stabilirea la gurile Nilurilor a numeroși experți englezi, primiți cu entuziasm de Ismail și numiți inclusiv în posturi importante din administrație. Totuși, aceștia reprezentau o minoritate neînsemnată în comparație cu restul străinilor (în primul rând, greci și italieni), atrași, pe de o parte, de oportunitățile economice oferite de aflusul de capital și, pe de altă parte, de menținerea în vigoare a vechilor capitulații otomane ce le confereau un statut privilegiat occidentalilor, scoțându-i, printre altele, de sub jurisdicția tribunalelor locale.

- Ursea, Nicolae, *Enciclopedie medicală românească. Secolul XX*,
Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, Fundația
Română a Rinichiului, București, 2001
- Γρηγοριάδου, Έφη, *Εδεσματολόγιον Σμύρνης, Αυθεντικές συνταγές
μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής, Έθιμα και Παραδόσεις από τη
Μικρά Ασία*, Εκδόσεις Κοχλίας, Αθήνα, 2003
- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, *Σμύρνη*, Καθημερινή, Αθήνα, 2011
- Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, *Σμύρνη, Η Μητρόπολη του
Μικρασιατικού Ελληνισμού / Smyrna Metropolis of the Asia Minor
Greek*, Εκδόσεις Έφεσος, Άλιμος, άνευ έτους
- Κουκκούδης, Αστέριος Ι., *Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των
Βλάχων*, Θεσσαλονίκη, 2000
- Σουλογιάννης, Θ. Ευθύμιος, *Η ελληνική κοινότητα του Καΐρου
(1856-2001)*, Αθήνα, 2001
- Σουλογιάννης, Θ. Ευθύμιος, *Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο*, 2^η
έκδοση, Δήμος Αθηναίων, Πολιτιστικός Οργανισμός, Αθήνα, 1999
- Τηλλυρίδης, Μακάριος, *Πατριαρχείον της Μεγάλης Πόλεως
Αλεξανδρείας / The Patriarchate of the Great City of Alexandria*,
Εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα, 1998
- Τομαρά-Σιδέρη, Ματούλα, *Οι Έλληνες του Καΐρου*, 2^η έκδοση,
Εκδόσεις Κέρκυρα, Αθήνα, 2011

CUPRINS

1. Între înflorirea și sfârșitul Smirnei cosmopolite	5
2. De la Moscopole în ținutul Neamțului	23
3. Mărirea și decăderea lumii occidentale din Egipt	45
4. O viață de om sub regimul comunist din România	72
5. Grecii din Egipt se întorc în patrie	113
6. O reușită durabilă în România postcomunistă: grupul de companii SofMedica	135
<i>Bibliografie</i>	157